

УДК 356.35+352:340.134

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ВЗАЄМОДІЯ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

І. І. Смірнова

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, група МСз-21м
навчально-науковий інститут економіки та менеджменту

Науковий керівник – д.н. з держ. управління, доцент Л. Х. Тихончук

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

У статті розглянуто поняття «громадянське суспільство» як самостійної і незалежної від держави інституції. Актуальні питання функцій та завдань інформаційної взаємодії влади і громади, визначення характеристики системи інформаційної взаємодії, як важливого чинника розбудови громадянського суспільства. Проведено аналіз громадянського суспільства як суб'єкта забезпечення національної безпеки країни. Ключові слова: громадянське суспільство, сектор безпеки, демократія, місцеве самоврядування, прозорість, воєнний стан.

The article examines the concept of "civil society" as independent and independent institutions from the state. Current issues of the functions and tasks of the information interaction of the authorities and the community, the definition of the characteristics of the information interaction system, as an important factor in the development of civil society. An analysis of civil society as a subject of ensuring the country's national security has been carried out.

Keywords: civil society, security sector, democracy, local self-government, transparency, martial law.

Дослідження проблеми громадянського суспільства в Україні передбачає вирішення двох пов'язаних площин, теоретичну і практичну, головною ознакою яких є недосконалість та незавершеність. Вивчення поняття та сутності громадянського суспільства є досить молодим. Палкі дискусії на тему громадянського суспільства почалися в 2014 році з початком агресії Російської Федерації, коли усім стало зрозуміло, що неможливо побудувати сильну державу без взаємозв'язку із громадянським суспільством та державою.

Теоретичні та практичні аспекти громадянського суспільства розглядалися у працях таких науковців, як П. Любченко, О. Скакун, А. Колодій, В. Тимошенко, В. Лемак, В. Тацій, В. Погорілко, О. Скрипнюк, А. Кудряченка [2] та інші. Проте роль громадянського суспільства в забезпеченні національної безпеки та оборони ще недостатньо досліджені в цій галузі.

Метою статті є дослідження ролі громадянського суспільства в контексті забезпечення національної безпеки України та взаємодія з органами місцевого самоврядування.

Створення необхідних інститутів громадянського суспільства (далі – ГС) є необхідною умовою для подальшого демократичного розвитку країни.

Громадянське суспільство – це сукупність суб'єктів, які не входять в структуру держави і вступають в різноманітні суспільні відносини, які існують незалежно для задоволення своїх потреб, тобто це добровільні громадські організації, які створюють засоби

формування спільної думки, тиску на політичну сферу без втручання держави у життєдіяльність окремих людей.

З метою сприяння подальшій інтеграції України в ЄС, розвитку економіки, яка дозволить сформувати надійний економічний фундамент громадянського суспільства, необхідним є залучення представників асоціацій роботодавців, профспілок, малого та середнього бізнесу та інших громадських інституцій до обговорення та розробки проєктів нормативно-правових актів з питань суспільного розвитку [1].

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки. Діяльність правоохоронних органів, спеціальних служб часто є непомітною, а іноді і прихованою. Процес забезпечення національної безпеки є постійним, він не припиняється ні на хвилину. Це не обговорюється на загал, не висвітлюється в новинах, тож наші громадяни навіть не уявляють, у чому ж полягає забезпечення національної безпеки нашої держави та які заходи вживаються з цією метою.

Події останніх років довели, що питання забезпечення національної безпеки є першочерговим і про це треба говорити. Сьогодні вже стало для всіх зрозумілим, не можливо побудувати сильну та захищену державу без участі в ній громадянського суспільства, яке виконує в ній дуже важливу роль у забезпеченні національної безпеки, хоча не завжди це усвідомлює.

Для реалізації цих завдань необхідно створити умови для широкого залучення недержавних організацій до виконання завдань в інтересах національної безпеки і оборони держави. Найбільш перспективні напрями такої діяльності є надання послуг в інтересах виконання миротворчих завдань Збройними Силами України, тобто функціонування недержавних інституцій, які будуть фахово опікуватись проблемами безпеки і оборони тощо [1].

Отже, для забезпечення цих завдань є необхідність об'єднання зусиль між громадянським суспільством і силовим сектором. Безпековий складник цього сектору, зокрема Служба безпеки України, та її підрозділи, які здійснюють контррозвідувальну діяльність та громадянське суспільство, потребують зосередження дій для захисту держави.

Пропонується запровадження рішенням Кабінету Міністрів України штатних посад в установах, підприємствах та організаціях, у тому числі і на об'єктах критичної інфраструктури, незалежно від форм власності для виконання конкретних завдань, забезпечення національної безпеки, на які призначатимуться співробітники Служби безпеки України незалежно від волі їхніх керівників. Це сприятиме налагодженню більш тісної комунікації Служби безпеки України і суспільства, ефективного та економічного вирішенню завдань безпеки, оскільки її забезпечення буде здійснюватися зсередини об'єктів захисту за державні кошти або кошти приватного сектору [2].

Україні ще треба пройти довгий шлях перебудови, адже сьогодні ще зарано говорити про існування повноцінного громадянського суспільства.

Для побудови громадянського суспільства передусім необхідно зосередити увагу на формуванні громадянської свідомості. Це можна здійснити шляхом запровадження військово-патріотичного виховання у молоді, підготовки юнаків і дівчат ще з шкільної парти боронити свою державу. У дітей змалечку виховують почуття самостійності та відповідальності за свої вчинки. Ці якості є основоположними для формування громадянського суспільства, адже для того, щоб зрозуміти, що потрібно організації, на самперед необхідно усвідомлювати власні потреби, бачити особисту роль як громадянина в досягненні тієї чи іншої цілі. Саме так відбувається формування громадянської свідомості населення.

Для забезпечення формування та реалізації політики на усіх рівнях та здійснення громадського контролю з метою удосконалення ролі в цьому за участі громадськості необхідно забезпечити повну прозорість інформаційного забезпечення органів місцевого

самоврядування, вчасно та повністю оприлюднювати проекти нормативних та правових актів на вебсайтах, сприяння забезпеченню проведення експертиз таких актів із забезпеченням врахування рекомендацій за підсумками таких експертиз [1].

«Національна стратегія розвитку громадянського суспільства на 2021–2026 роки (далі – Стратегія) спрямована на визначення комплексу взаємопов'язаних стратегічних завдань діяльності держави у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства до 2026 року» [1].

Ця стратегія має на меті створити сприятливі умови для розвитку громадянського суспільства, його самоорганізації, сприяння налагодженню тісної взаємодії між громадськими інституціями та органами державної влади, органами місцевого самоврядування, у тому числі для реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина, задоволення суспільних інтересів, забезпечення громадської участі у прийнятті та реалізації владних рішень [1].

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування не втручаються у діяльність інститутів громадянського суспільства, але вони повинні забезпечити сприятливі умови для їх розвитку, прозора підтримувати діяльність таких інституцій та впроваджувати інструменти громадської участі у прийнятті та реалізації владних рішень [1].

Адже у порівнянні з іншими соціальними інституціями саме інститути громадянського суспільства мають найбільший рівень довіри серед суспільства. За даними Інституту соціології Національної академії наук України, у 2019 році громадським організаціям та благодійним фондам довіряли 38 відсотків респондентів. Однак рівень поширення громадянських практик, що потребують організаційних і колективних зусиль (зокрема, участі у діяльності інститутів громадянського суспільства), залишався низьким.

І досі залишається проблематичним питання низького рівня інституційного розвитку інститутів громадянського суспільства, а саме матеріальної та фінансової ресурсної підтримки, відсутність постійного залучення професійних кадрів, недосконала практика партнерства з органами місцевого самоврядування, бізнесом та органами влади.

Органи місцевого самоврядування та громадські ініціативи – це єдність системи, які забезпечують порядок через моніторинг, вплив, зміни та діяльність у громаді, що позитивно впливає на розвиток здорового громадянського суспільства.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи активно застосовують та сприяють застосуванню різних форм громадської участі, що дає змогу залучати громадян, інститути громадянського суспільства, членів територіальних громад до формування та реалізації державної політики на національному та регіональному рівнях, вирішення питань місцевого значення.

Для прикладу, розглянемо взаємодію Громадянської мережі «Опора» з органами місцевого самоврядування. Спершу слід зазначити, що, починаючи з 2007 року, мережа організувала близько 20 компаній спостереження за виборами різного рівня. Це дало змогу близько 26 000 спостерігачів слідкувати за порядком на виборчих дільницях.

З 2009 року «Опора» запровадила стандарти прозорості, підзвітності та відкритості органів місцевого самоврядування, моніторинг діяльності органів публічної адміністрації та якості надання муніципальних послуг, просування механізмів громадської участі та принципів належного врядування в роботі органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, коли демократія стала на захист не лише своїх здобутків, а й усього демократичного світу, «Опора» розширила свою працю у сфері прав людини – від політичних прав до міжнародного права. «Опора» просуває створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії та документує воєнні злочини росіян.

«Опора» часто спілкується з представниками організацій, які допомагають внутрішньо переміщеним особам (далі – ВПО), надають їм гуманітарні, юридичні послуги, тож постало питання, що дуже складно уніфікувати та зібрати інформацію про всі структури та організації, які надають допомогу ВПО, де ВПО може дізнатися усю необхідну інформацію про отримання допомоги та різних послуг. Отож, Рівненська міська рада збирала єдину платформу з інформацією для ВПО, які проживають в Рівненській громаді.

«Опора» має на меті проведення серій досліджень інформаційного середовища на тимчасово окупованих територіях, щоб виявити проблеми у сфері інформаційного забезпечення та розробити низку напрацювань, щоб його відновити та знизити вплив російської пропаганди.

Для прикладу розглянемо рейтинг прозорості Рівненської міської ради на сайті Transparency international Ukraine (<https://transparentcities.in.ua/city/rivne>) за 2021 рік (рис. 1) та порівняння даного рейтингу з іншими містами (Луцьк, Тернопіль) (рис. 2).

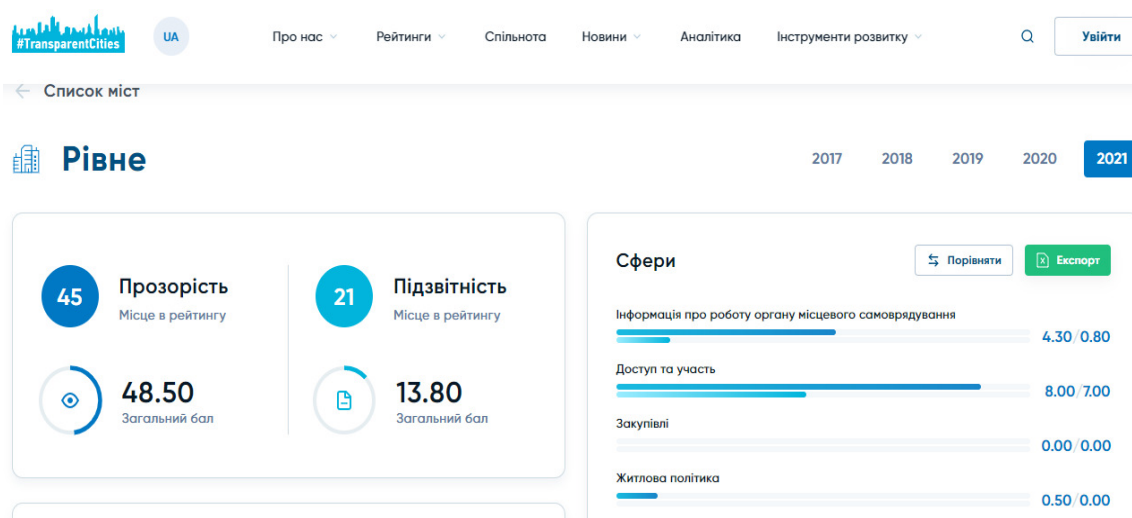

Рис. 1. Рейтинг прозорості Рівненської міської ради у 2021 році

Іста	Луцьк	Рівне	Тернопіль
Загальний бал	62.40	48.50	79.60
Місце в рейтингу	22	45	6
Динаміка порівняно з попереднім роком	-3	-1	-1

Рис. 2. Порівняння рейтингу прозорості у 2021 році Рівного, Луцька, Тернополя

Сталий розвиток міста не можливий без забезпечення практик прозорості та підзвітності. При цьому активна фаза російсько-української війни та юридичного режиму воєнного стану не може бути завадою в покращенні даних рейтингів. Рейтинг прозорості та

відкритості Рівненської міської ради – передостаннє 45 місце серед 50-ти міст України. В порівнянні з сусідніми містами Луцьком та Тернополем – останній по рейтинговим показникам. Рівне перебуває в рейтингу вільних міст, що перебувають географічно далеко від зони бойових дій. Місто приймає ВПО, сприяє релокації бізнесу. Тому Рівненська міська рада обов'язково повинна попрацювати над необхідністю підключення до платформ, що допомагають відкривати бізнес; формувати програми з розвитку та підтримки підприємництва; регулярно публікувати інформацію про установи та перелік соціальних допомог; впроваджувати електронну реєстрацію на житлову чергу; прозоро забезпечувати розподіл коштів між організаціями громадянського суспільства особливо між тими, що опікуються питаннями забезпечення армії, підтримки ВПО, а також залучати їх до надання соціальних послуг); впроваджувати в установах соціальної допомоги онлайн-заяв; створити чат-боти для ВПО та детально публікувати інформацію про них; проводити детальні опитування для правильного реагування на потреби ВПО; публічно оприлюднювати партії та обсяги наданої гуманітарної допомоги (щоб уникати зловживань).

В Україні створено базові правові засади розвитку громадянського суспільства, утворилась мережа громадських інститутів, згідно з якими суспільне життя набуло ознак громадянського суспільства. Для забезпечення якісного функціонування громадянського суспільства необхідно спростити адміністративні процедури, що дасть змогу без перешкод громадським організаціям захищати суспільно значущі інтереси, а не тільки інтереси своїх членів. Це дасть змогу громадським організаціям здійснювати некомерційну діяльність.

Взаємодія держави і громадської спільноти має базуватися на партнерстві та взаємній співпраці. З цією метою держава має виконати низку серйозних завдань, які забезпечать функціонування громадянського суспільства. Перш за все – це створення фінансово-матеріальної бази для функціонування громадських організацій, проведення ними досліджень у сфері безпеки і оборони, здійснення ними експертної оцінки проєктів законів, інших нормативно-правових актів з питань безпеки та оборони.

Отже, налагодження ефективної взаємодії сектору безпеки з громадянським суспільством можливе лише шляхом реалізації правоосвітніх програм серед окремих груп населення, а також стимулювання фізичних і юридичних осіб, які добровільно беруть участь у заходах щодо забезпечення національної безпеки України.

За умови поєднання спроможних державних інституцій, ефективного й справедливого правосуддя та розвиненої масової приватної ініціативи можливий розвиток успішної України в подальшому. Поглиблення децентралізації та збільшення спроможності громад, реформа судової системи та державного управління мають поєднуватися зі зростанням економічної свободи та збільшенням ролі громадянського суспільства, вільних медіа. Безпосередня комунікація громадянського суспільства, місцевого самоврядування та бізнес-спільнот з інституціями Європейського Союзу та єропартнерами є необхідною умовою успіху. При цьому Євросоюз має не тільки контролювати виконання Україною «домашнього завдання», а разом з Україною рухатись у кращу реальність, підсилюючи при цьому імунітет демократичного світу та оновлюючи застаріле на непрацююче в європейському домі.

1. Колодій А. М. Громадянське суспільство та правова держава: проблеми та шляхи розбудови. *Право України*. 2010. № 7. С. 12–17.
2. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії : монографія / за загальною ред. д.і.н., проф. А. І. Кудряченка. К. : НІСД, 2007. 396 с. 8.
3. Про національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : Указ президента України від 27 вересня 2021 р. № 487. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4872021-40193> (дата звернення: 28.12.2022).
4. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 28.12.2022).